

УДК 331.215.4(477)

Петровська О.М.

кандидат політичних наук

доцент кафедри управління персоналом і економіки праці

Одеського національного економічного університету

Голіченко М.С.

студентка 5го курсу

Одеського національного економічного університету

Petrovska O.M.

Candidate of Political Sciences,

Docent of the Human Resource Management

and Labor Economics Department at

Odessa National Economic University

Holichenko M.S.

Student of Odessa National Economic University

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

***Анотація.** В роботі надано характеристику сутності поняття «рівня життя населення», що обумовлено важливістю даної категорії при оцінці загального стану економіки країни. Проаналізовано сучасний стан рівня життя населення в Україні за допомогою основних соціально-економічних показників. Проведено аналогію з зарубіжним досвідом побудови економіки добробуту.*

***Ключові слова:** рівень життя, індекс людського розвитку, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, політика у сфері доходів населення.*

Вступ та постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні серед безлічі проблем, які пов'язані зі складним фінансовим та політичним періодом, заслуговує увагу тема соціального захисту населення при загальному зниженні

рівня життя. Саме низький рівень життя населення породжує такі проблеми, як зниження народжуваності, підвищення рівня смертності, зростання злочинності тощо. Дослідження рівня життя населення України та його динаміки – важлива складова комплексного аналізу соціально-економічного положення країни. Цей аналіз проводиться з метою розробки невідкладних заходів соціальної політики держави задля побудови економіки добробуту.

Висока диференціація умов і рівня життя українського населення, нерівномірність розвитку регіонів стримують динаміку соціально-економічного зростання країни та підсилюють соціальне напруження. Саме тому розвиток сучасного українського суспільства вимагає позитивних зрушень у зміцненні національної економіки та пошуку ефективних методів підвищення рівня та якості життя населення.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження даної проблеми відображено у працях А. В. Базилюка, Д. П. Богині, О. М. Шладун, Л. М. Черенько, В. І. Шишкіна, Е. В. Галицької, І. В. Калачової, Е. М. Лібанової, Р. М. Моторина, О. І. Черняка, В. Г. Швеця та інших.

Метою даної роботи є аналіз рівня життя населення в Україні на сучасному етапі її розвитку, виявлення причин низького рівня життя та проблем, пов'язаних із побудовою соціально орієнтованої економіки.

Результати дослідження. Насамперед зазначимо, що рівень життя – це ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення. Але необхідно враховувати, що рівень життя – це динамічний процес, який відчуває вплив безлічі факторів. Визначення рівня життя – складний і неоднозначний процес. Оскільки він, з одного боку, залежить від складу і величини потреб суспільства, а з іншого – обмежується можливостями щодо їх задоволення, знову ж виходячи з різних факторів, що обумовлюють економічне, політичне і соціальне становище в країні. Сюди відносяться ефективність виробництва та сфери послуг, стан науково-технічного прогресу, культурно-освітній рівень населення, національні особливості тощо [1].

У світовій економічній практиці для характеристики рівня життя населення використовують інтегральний показник – індекс людського розвитку, основними критеріями якого виступають: середня тривалість життя при народженні, рівень грамотності та рівень життя населення країн світу, який оцінюється через ВВП на душу населення, та інших вагомих показників. Власне за даним показником, у загальному рейтингу серед 188 країн світу, у 2017 році Україна посіла 84 місце. При цьому, за критеріями досліджуваного індексу, в Україні був визнаний найгірший стан ВНД. Цей показник є найнижчим і в порівнянні України з іншими країнами регіону. Якщо в інших сферах показники України приблизно однакові з рейтингами інших країн подібного розміру та рівня розвитку або навіть кращі за них, то за показником ВНД Україна найбільше відстає від інших європейських країн [2].

Проаналізуємо деякі ключові показники, що характеризують рівень життя населення України, а саме: доходи та витрати населення, показник мінімальної заробітної плати, структуру споживчого кошика та показник прожиткового мінімуму.

Так, зокрема, аналізуючи доходи населення, за 2014-2016 роки спостерігаємо зростання номінальних доходів на 32% (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи та витрати населення за 2014-2016 роки [3]

Показник	Роки, млн.грн.			Абсолютний приріст, млн.грн.	Темп приросту, %
	2014	2015	2016		
Доходи	1 516 768	1 735 858	2002383	485 615	32
Витрати	1 485 988	1 722 879	2002383	516 395	35
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на 1 особу, грн.	2 232	2 587	2 968	736	33

Також за даними таблиці бачимо, що витрати збільшились на 35% за аналогічний період. У 2016 році спостерігається негативна тенденція, коли сума витрат дорівнює сумі доходів. Наявний середньомісячний дохід у розрахунку

на одну особу має чітку тенденцію до зростання, за період 2014 – 2016 років показник збільшився на 736 грн., або на 33%.

Простежимо тенденцію, що склалась за цими показниками у 2017 році (табл.2).

Таблиця 2

Доходи та витрати населення у 2017 році [3]

Показник	2017 рік, млн.грн.			Абсолютний приріст, млн.грн.	Темп приросту, %
	I квартал	II квартал	III квартал		
Доходи	501112	559 916	642105	140 993	28
Витрати	501112	559 916	642105	140 993	28
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на 1 особу, грн.	2 789	3 251	3 886	1 097	40

Як показують дані таблиці, у 2017 році зберігається негативна тенденція попереднього року (показник доходу населення на одному рівні з показником витрат). Номінальний дохід у розрахунку на одну особу у цей період має чітку тенденцію до зростання, а саме збільшується на 1 097 грн., або на 40%. Зростання номінальних доходів відбувається за рахунок щорічного зростання основної складової, а саме заробітної плати.

За даними Держстату, середньомісячна заробітна плата штатних працівників за 2017 рік становила 7104 грн, що на 37,1 % більше, ніж у 2016 році. Динаміка середньої заробітної плати штатних працівників за 2016-2017 роки відображена на рис.1.

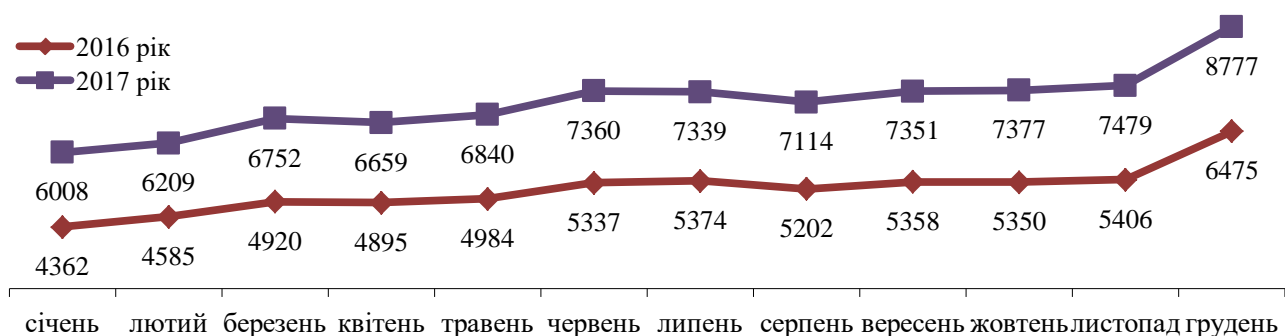

рис.1. Динаміка середньої заробітної плати штатних працівників, грн. [3]

З офіційних даних, у грудні 2017 року найбільшу середньомісячну заробітну плату отримували працівники у галузях авіаційного транспорту (31 088 грн.), фінансової та страхової діяльності (12 865 грн.), інформації та телекомунікації (12 018 грн.); а найменшу – працівники, зайняті у галузях поштової та кур'єрської діяльності (3 851 грн.), тимчасового розміщування та організації харчування (4 988 грн.), охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (4 977 грн.). Коефіцієнт співвідношення між найвищим та найнижчим рівнями заробітної плати по видах економічної діяльності у грудні 2017 року становив 8,1 рази (у працівників авіаційного транспорту – 31 088 грн., або 437,6% до середнього рівня по економіці; у працівників, зайнятих поштовою та кур'єрською діяльністю, – 3 851 грн., або 55,2% до середнього рівня по економіці) [3].

Ми відстежили динаміку мінімальних заробітних плат в Україні з 2001 по 2018 роки, використовуючи інформацію з Державних бюджетів відповідних років, та зіставили її з курсом гривні відповідного періоду (рис.2).

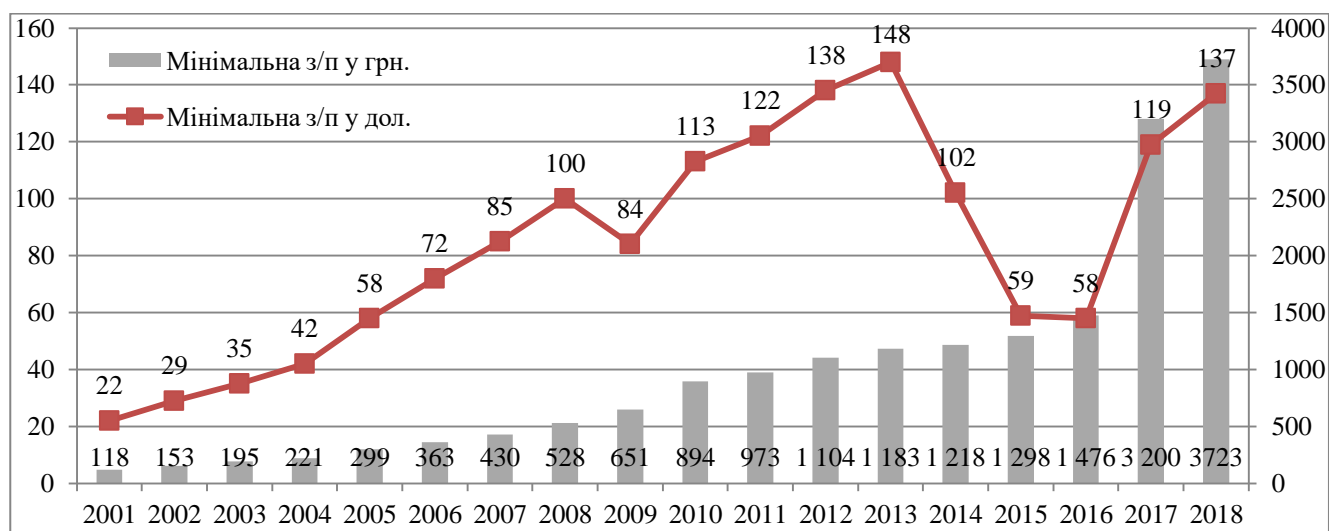

рис.2. Динаміка мінімальної заробітної плати в Україні у 2001-2018 роках [4]

Як бачимо, мінімальна заробітна плата практично завжди збільшувалася, окрім деяких періодів, а саме кризи у 2009 році та у періоді 2015-2016 років, тобто за часів падіння курсу національної валюти. У 2018 році рівень мінімальної зарплати зріс до 3 723 грн. та 137 у доларовому еквіваленті, але

навіть такий стрибок не покращив якість та рівень життя населення, адже одночасно підвищилися курс долара та ціни на товари та послуги.

У 2017 році Україна займала одну з найнижчих позицій щодо рівня заробітних плат серед країн Європи (рис. 3).

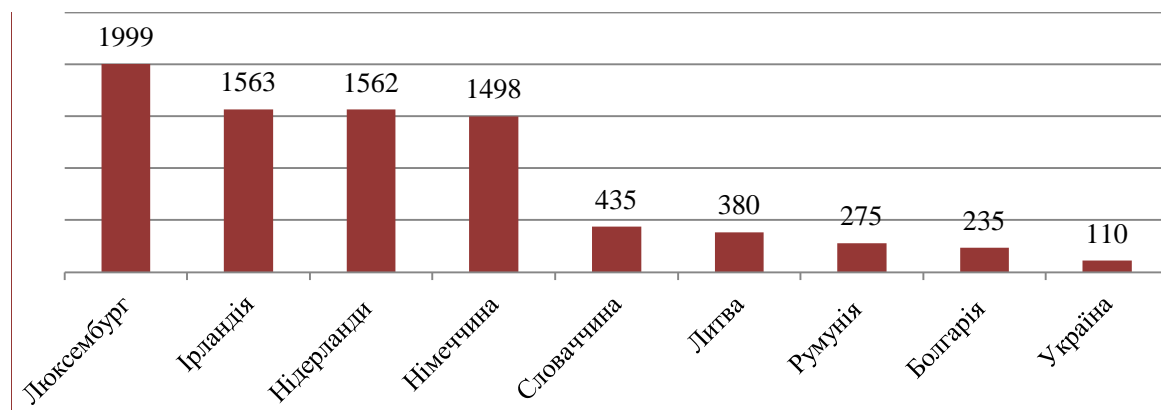

рис.3. Рівень мінімальних заробітних плат в країнах Європи у 2017 році, євро

Як бачимо, за рівнем мінімальної заробітної плати Україна відстає від найбідніших країн ЄС. Так, у січні 2017 року, в еквіваленті євровалюти, вона становила близько 110 євро на місяць, що у 2 рази нижче, ніж у Болгарії [5].

У багатьох розвинених країнах світу рівень життя громадян давно визначається вартістю їх споживчого кошика - набір товарів і послуг, необхідних для задоволення першочергових потреб людини в середньому за рік.

Зокрема, якщо аналізувати споживчий кошик українця на 2018 рік, норми споживання трохи змінилися порівняно попереднім 2017 роком. Так, українцям дозволено 101 кг/рік виробів хлібобулочного виробництва; макарони, а також борошно в розмірі 4 і 9, 4 кг; крупи будуть доступними в загальній складності до 7,1 кг за 12 місяців; картопля має вживатися за 12місяців до 95 кг, що стосується моркви, буряків і часнику, то ними можна буде насолоджуватися до 9 кг на рік. Особливо цікавою виявляється ситуація з десертами: згідно з даними, українцям варто обмежити себе в 13 кілограмах на 2018 рік. Верхній зимовий одяг для чоловіка розрахований на 3 роки, а жінка може собі дозволити придбати раз на 7 років зимову куртку, раз у 4 роки змінити брюки та спідницю.

Головною особливістю вищезазначених даних споживчого кошика є те, що вони розраховані на людей повнолітніх і працездатних. Цей список є дещо іншим, коли йдеться про категорію непрацездатного або неповнолітнього населення [6].

На нашу думку, такий кошик далекий від реалій нашого життя і має бути переглянутий з урахуванням реальних цін, заробітних плат та потреб українців.

В Україні більшість пунктів, за якими розраховується споживчий кошик – це продукти харчування, причому для підрахунку загальної вартості беруться мінімальні ціни. У Європі та США для розрахунків береться середній рівень цін на продукти високої якості.

Одним з важливих показників рівня життя населення є показник прожиткового мінімуму, адже він є базовим державним соціальним стандартом, на підставі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Відповідно до вимог Європейської соціальної хартії, мінімальна заробітна плата має складати понад 2,5 розмірів прожиткового рівня. Як бачимо з рис. 4, з січня 2014 року до 1 січня 2018 року прожитковий мінімум зріс на 623 грн., проте не слід забувати, що це зростання у гривневому еквіваленті, якщо ж говорити про доларовий еквівалент, ситуація складається кардинально по-іншому [7].

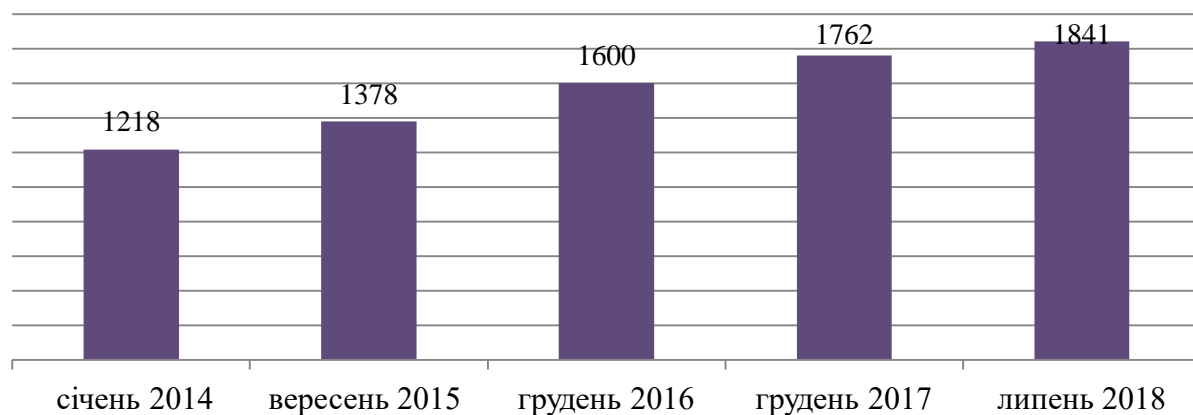

рис.4. Динаміка розміру прожиткового мінімуму в Україні за 2014-2018 роки, грн.[4]

Якщо розрахувати співвідношення між мінімальною заробітною платою та величиною прожиткового мінімуму в Україні станом на 2018 рік, отримаємо величину, що складає 2,1. Цей показник є нижчим від мінімального значення, що встановлений Європейською соціальною хартією.

Аналізуючи величину прожиткового мінімуму в Україні, можна дійти висновку, що цей показник наближається до порогу бідності африканських держав.

За стандартами ООН, якщо людина витрачає на проживання та продукти харчування менше 5 доларів на день, а на місяць менше 150 доларів, то вона живе за порогом бідності. Якщо в африканських країнах поріг бідності становить 1,25 долара на день, то в Україні у 2018 році прожитковий мінімум на день становить 2 долара [7].

Але прожитковий мінімум - не тільки харчування, це проїзд у транспорті, побутові та комунальні послуги, одяг. Зовсім не враховуються у прожитковий мінімум медичні послуги та освіта. Якщо проаналізувати ці чинники, то можна зрозуміти, що українці в більшості своїй знаходяться за порогом абсолютної бідності.

На нашу думку, серед основних причин, що впливають на зниження рівня життя населення (передусім, рівня доходів) є знецінення національної валюти. Через те, що Україна є імпорто - залежною державою підвищились ціни на такі категорії товарів, як електронна та побутова техніка, одяг, медикаменти, газ тощо.

Відбувається збільшення комунальних платежів та подорожчання всіх без винятку товарів і послуг (як імпортного, так і вітчизняного виробництва). За даними Держкомстату у січні 2018 року ціни на транспорт підвищились на 3,0 %, зв'язок - 2,8 %, продукти харчування та безалкогольні напої - 2,0 %, освіти та охорону - 1,4 %, житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива - на 0,4 % [3].

Ще однією з причин зниження рівня життя населення є введення оподаткування пенсій, що доволі є сумнівним заходом та приводить до

обмеження розміру пенсій. Адже людей, що працювали на протязі 30-40 років, спіткали відрахування з заробітної плати до Пенсійного фонду. На нашу думку, такий захід є подвійним оподаткуванням та має низький фінансовий ефект, неспроможний запобігання фінансовій катастрофі та створенню передумов для економічного зростання в Україні.

Також, на протязі останніх років спостерігаються зміни у системі соціального захисту населення, від яких найбільш страждають уразливі категорії громадян. Такі категорії населення безпідставно позбавляють законних соціальних гарантій і пільг, соціальні видатки державного та місцевих бюджетів постійно скорочуються, а держава відмовляється від усе більшої кількості своїх соціальних зобов'язань.

Суттєво впливає на рівень життя населення і озброєний конфлікт на Сході країни. З кожним роком все більше працездатного населення виїжджає з країни. За оцінками Держслужби зайнятості, зараз за кордоном працює понад 5,5 млн українців.

Але, якщо в Україні будуть створені умови для сталого економічного зростання і з'явиться достатня кількість нових робочих місць, можна очікувати повернення в країну більшості громадян, які зараз працюють за кордоном. Співвітчизники, які отримали під час роботи за кордоном досвід, знання та навички, збагатять тим самим економіку і бізнес-середовище нашої країни.

Наслідками істотного зниження рівня життя населення і відповідними загрозами для забезпечення сталого розвитку національної економіки можуть бути:

- 1) збільшення відтоку працездатного населення закордон і, відповідно, зменшення трудового потенціалу країни;
- 2) збільшення економічної активності населення, посилення напруги на ринку праці;
- 3) збільшення кількості людей, що потребують державної соціальної підтримки;

4) зменшення платоспроможного попиту населення, через що відбувається скорочення ємкості внутрішнього ринку;

5) зміна настроїв населення, а саме виникнення соціальної напруги, невдоволення діями влади, погіршення криміногенної ситуації;

6) загострення демографічної кризи тощо.

З окреслених вище проблем та подальших можливих наслідків для розвитку національної економіки, необхідне введення раціональних заходів вирішення даної проблеми.

Згідно з офіційними даними, на першому місці в світовому рейтингу рівня життя знаходиться Норвегія, на останньому місці - Чад. За іншими показниками, найбезпечнішою країною світу в 2017 році визнана Ісландія, найрозвиненішою за економічними показниками - Сінгапур, найкращою країною для ведення підприємницької діяльності названо Данію, найкращий рівень освіти визнаний за Австралією, а найбільш вільно в 2017 році почувують себе люди в Канаді [8].

Проаналізувавши основні показники рівня населення, розуміємо, що Україна знаходиться досить далеко від провідних позицій.

У 2016 році за показником рівня життя населення у світовому рейтингу Україна займала 107 місце, у 2017 році даний показник опинився на 112-й позиції між такими країнами як Бангладеш та Буркіна-Фасо [8].

В основі державної політики підняття рівня життя населення має бути визнання того, що цієї мети не можна досягти виключно шляхом підтримки вразливих верств населення. Необхідні комплексні підходи, орієнтовані як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави щодо підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їх матеріального положення мають спиратися на забезпечення сталого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці.

Здійснивши глибокий та ґрунтовний аналіз рівня життя населення, можна запропонувати основні шляхи підвищення рівня життя населення:

1) подолання корупції в країні на всіх рівнях;

2) розробка чіткого та прозорого механізму фінансування державних програм економічного та соціального розвитку, а саме програм освіти; охорони здоров'я; державної підтримки молодих сімей – впровадження реальних програм доступного житла, поліпшення планування сім'ї, вдосконалення системи надання відповідної кваліфікованої медичної допомоги сім'ям, які бажають мати дітей;

3) розробка та впровадження державних мінімальних соціальних програм, які повинні бути спрямовані на фінансове забезпечення основних конституційних прав громадян;

4) ефективна реалізація політики зайнятості населення – розвиток ринку праці, створення нових робочих місць, забезпечення випускників ВНЗ та ПТНЗ робочими місцями, сприяння зниженню рівня безробіття населення та скорочення тіньового сектору економіки шляхом удосконалення податкового законодавства, а також забезпечення умов гідної праці;

5) зміна мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму згідно з реальними потребами людини та споживчими цінами у країні;

6) розвиток програм державно-приватного партнерства, що у подальшій перспективі дасть змогу підвищити рівень життя населення та задовольнити суспільні та економічні потреби людини.

Активізація та впровадження комплексу перерахованих заходів потребують значного фінансування, відповідно, їх реалізація та позитивний ефект можливі лише у довгостроковій перспективі, проте підвищення рівня життя населення є головним пріоритетом під час реалізації соціально-економічної політики держави.

Висновки. Обравши шлях на Європейську інтеграцію, ми маємо бути готовими не лише до європейського рівня доходів, але й до європейських цін на товари та послуги, а також європейських стандартів життя.

Таким чином, найважливішим напрямом соціально-економічної політики уряду та держави повинно бути досягнення стійкої позитивної динаміки

добробуту населення на основі збільшення платоспроможного попиту, зокрема підвищення заробітної плати працюючого населення, створення умов задля формування допоміжних джерел формування легального доходу населення, а саме прибутки з ренти, дивідендів та ін.

Необхідною постає розробка системи соціальних стандартів, яка б дійсно забезпечувала гідний рівень життя населення та відповідала європейським стандартам, при цьому її запровадження має передбачати поступові етапи досягнення цих стандартів протягом кількох років окремо для кожної категорії населення.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О.О. Аналіз рівня та якості життя населення України в умовах економічної та політичної нестабільності. Глобальні та національні проблеми економіки - вип. N17- 2017 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: global-national.in.ua/archive/17-2017/119.pdf

2. Індекс людського розвитку: Україна падає, щоробити. Українська правда. - 2017 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.epravda.com.ua/columns/2017/04/13/623821/

3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

4. Про Державний бюджет України. Закон України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ligazakon.net

5. Мінімальні заробітні плати в Україні та світі. Громадська спілка «Економічний дискусійний клуб» - 2017 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: edclub.com.ua/analitika/i-znovu-pro-groshi-minimalni-zarobitni-platy-v-ukrayini-ta-sviti

6. Споживчий кошик в Україні 2018. Склад. Довідник корисних порад - 2018 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dovidkam.com/porady/spozhivchij-koshik-v-ukra%D1%97ni-2018-sklad.html

7.Мінімальназаробітна плата - основнийсоціальний стандарт.Федерація профспілок України. Офіційний сайт.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу:fpsu.org.ua/

8.Рейтинг рівня життя населення. - 2017 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:allkharkov.ua/news/state/reiting-yrovnia-jizni-2018-ukraina-mejdy-bangladesh-i-byrkina-faso.html

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Аннотация. В работе детализирована сущность понятия «уровня жизни населения», что обусловлено важностью данной категории при оценке общего состояния экономики страны. Проанализировано современное состояние уровня жизни населения в Украине с помощью основных социально-экономических показателей. Проведена аналогия с зарубежным опытом построения экономики благосостояния.

Ключевые слова: уровень жизни, индекс человеческого развития, минимальная заработная плата, прожиточный минимум, политика в области доходов населения.

THE SOCIO-ECONOMIC INDICATORS OF THE STANDART OF LIVING OF UKRAINE'S POPULATION

Summary. The article describes the essence of the concept of "standart of living", which is due to the importance of this category in assessing the general state of economy. The present state of living standards in Ukraine is analyzed with help of basic socio-economic indicators. Proposals for creating the welfare of the population were conducted by analogy with foreign experience.

Key words: standard of living, human development index, minimum wage, living wage, incomes policy.